

Formarea principatului Transilvaniei

Sistemul politic al principatului.

In mod curent se pornește de la 1437, de la faimoasa *unio trium nationum*. Dar e destul sa aruncam o privire asupra textului uniunii de la 1437, ca sa aflam ca in el nu apare termenul de natiune. Uniunea frateasca (*fraternam unionem*) o fac Nobiles, Saxones si Siculi. Partenerii uniunii se numesc doar parti ¹. Asa se numesc si in reafirmarea uniunii, de la Turda, in 1438 ². In termeni asemanatori se exprima si textele “congregatiei generale” in 1459, de la Medias : *universi nobiles, siculi et saxones* ³ E obisnuit termenul de *universitas* :

Universitas sicularum, universitas saxonum. Termen pe care si-l aplica si taranii rascalati la 1437 in conventia lor cu nobilii : *universitas hungarorum et valachorum*.

Termenii de la 1437 sau din reinnoirile urmatoare ale uniunii continuau pe cei traditionali. Inca de la 1289 regele Ladislau vorbeste de *nobiles Vungaros, Saxones et Syculos partis Transsiluanae* ⁴, desigur in intales de nobili ungari.

Termenul de trei natiuni si inca in forma de *Universitas trium Nationum Transylvamcarum, Nobilium videlicet , Sicularum atque Saxonum*, il intalnim mai intai in randuielile militare ale lui Matei Corvinul pentru Transilvania, datate 26 aprilie 1463. Dar asupra autenticitatii actului s-au ridicat indoieli. Pe cei trei parteneri ai uniunii ii gasim numindu-se pe sine natiuni in textul dietei din 1506, de la Sighisoara. Hotararile sunt luate aici de *tres notiones, Nobiles videlicet , Siculi et Saxones*.

Odata cu stabilirea principatului s-a stabilit definitiv si notiunea de trei natiuni, fie ca i se adauga sau nu si alte determinante, *universitas, regnicolae* sau altele. Cele trei natiuni sunt nobilii, secuii si sasii.

Stabilindu-se cele trei natiuni, ele isi delimiteaza treptat si teritorii proprii in cadrele tarii, isi impart tara in trei, natiunea nobilimii atribuindu-si Comitatele, secuii Pamantul sau Tara Secuilor (*Terra Sicularum*) sasii Pamantul Regesc (*Fundus Regius*).

Continutul social-juridic al celor trei natiuni .

Continutul social-juridic al celor trei natiuni ni-l dau textele repetatelor innoiri ale uniunii celor trei natiuni. Ni-l da mai intai chiar actul uniunii de la 1437. Cele doua parti contractate au facut atunci “uniunea frateasca” pentru a se ajuta una pe alta ori de cate ori s-ar abate vreo “navala” dusmana, vreun atac sau vrajmasie de orice fel asupra vreuneia dintre ele. Acest prim act invoca doar imprejurari grave, *arduas causas*, impotrivire tuturor dusmanilor tarii, fara vreo precizare⁵. Dar ca urmare a uniunii facute, in ianuarie 1438 nobilii si secuii din tabara de la Cluj chemau in ajutor grabnic pe sasi “pentru starpirea neleguitilor tarani”. Iar conventia dintre nobili si sasi din tabara de la Turda, din 2 februarie 1438, care reafirma uniunea, marturiseste clar: la Capalna nobilii, sasii si secuii s-au intrunit sa se sfatuiasca cum sa apere “aceste

parti ” (Transilvania) “impotriva cutezantei si razvratirii blestematilor de tarani prin strivirea si nimicirea lor” si “impotriva navalelor cumplitilor turci”.Nobilii cu sasii fac din nou “aceasta unire si fratie” ca nobilii sa alerge in ajutorul sasilor daca ar fi atacati de turci, iar sasii “sa alerge degraba impotriva dusmanilor si potrivnicilor nobililor, mai ales ca sa zdrobeasca cutezanta blestematilor de tarani” (*ad conterendum nefandissimorum rusticorum proterviam*) ⁶.E limpede : uniunea e provocata de rascoala taranilor si se indreapta in primul rand impotriva taranilor.Sensul ei este, deci, in primul rand, intern, social, de clasa, si numai in al doilea rand extern, de aparare impotriva turcilor.Actul nici nu e prelejit de vreo navala turceasca, si impotriva turcilor erau ridicati doar si taranii.

Sensul social al uniunii il clarifica apoi tot mai bine reinnoirile ei succesive.Acestea nu se mai indreapta direct impotriva taranilor, se ridica tot mai des impotriva tuturor soiurilor de “raufacatori”, adica pentru apararea ordinii interne.In adunarea lor de la Medias,din 1459,nobilii, secuii si sasii,reinnoind uniunea,se leaga sa-si apere impreuna toate prerogativele, libertatile si privilegiile vechi castigate de predecesori, sa se ridice impotriva oricui ar incerca sa strice uniunea sau sa i se impotriveasca in vreun fel, sa se apere chiar impotriva baronilor si magnatilor trimisi de rege, daca ar abuza.

“Natiunile” unite deci nu cuprind si pe iobagi, se constituie doar tocmai impotriva lor, prin opunerea privilegiatilor celor neprivilegiati.

Cele trei natiuni devin puterea politica in stat, continutul lor politic in mod firesc se restrange la clasele stapanitoare alcatuitoare a statului.La viata publica, la functile statului, participa, desigur, membrii natiunilor politice.Dar puterea politica se exercita ierarhic , purtatorii ei sunt reprezentantii proeminenti ai natiunilor politice, *Proceres, Magnates, Domini, Urak*.Ei detin functiile inalte in stat, participa personal la dieta , tin chiar oaste personala.Natiunea nobililor e organizata in comitate, a secuilor si sasilor in scaune.Comitatele, scaunele, orasele participa la dieta prin reprezentanti.Dar acestia sunt, obisnuit, nobili sau patricieni fruntasi.Nobilimea de rand, nobilimea mica sau cetatenii oraselor populeaza, obisnuit , doar functiile de rand, apar doar in organele comitatelor, scaunelor , oraselor si rar sau deloc in diete.Viata politica, dietele sunt dominate de nobilime.Comitatul, transformat de mult din regal in nobiliar , reprezentat in dieta se va numi si el “nobilul comitat”.Natiunea secuiasca insasi, ca sa nu fie prejudiciata in calitatea sa de natiune politica, se va numi treptat *Nemes Szekely Nemzet*.Ce-i drept pe secuii inca Tripartitul ii califica *nobiles privilegiati*, totusi nu puteau fi confundati simplu cu nobilii, care constituiau o natiune aparte, natiunea principala.

In intales social-politic deci natiunea se restrange, ingusteaza viata politica la trei natiuni, si mai precis la clasele lor suprapuse.Cat priveste pe romani, natiunile politice includeau nobilimea romana in natiunea nobililor, dar lasau pe dinafara pe nenobili si, fireste, iobagimea. Constituindu-se principatul, nobilimea nu mai are in

spatele ei totalitatea nobilimii ungare si nici puterea regala, ea are tot mai mult nevoie de sprijinul celorlalte doua natiuni. Iar pe acestea le obliga preponderenta puterii nobilimii pe care se intemeia principatul. Disensiunile, rivalitatile, luptele dintre cele trei natiuni trebuie sa se reduca, sa se supuna unei ardente necesitati.

Din Reforma, care a framantat si Transilvania decenii de-a randul, cele trei natiuni si-au durat noi temeieri. Reforma venea nu numai sa dea un puternic imbold sensului national al natiunii, dar si sa-i dea noi teme-iuri religioase. Din religia comuna a popoarelor constitutive ale celor trei natiuni, care era pana aci catolicismul, s-au desprins inca trei, recunoscute treptat si ele de dietele tarii. Dieta din Turda, din iunie 1564, recunostea ca libere si indreptatite religiile de Cluj si de Sibiu, adica pe cea calvina si cea luterana. E recunoscuta apoi si cea unitariana. Dieta din 1572, recunoscandu-le pe toate trei, interzicea orice alta inovatie religioasa, adica punea capat inmultirii religiilor nascute prin Reforma.

Cu aceasta se stabileau la patru religiile legale, catolica, calvina, luterana si unitariana, care cu termen latin se vor numi apoi *receptae*. Dieta din 1595 le numeste asa (*recepta religiok*). Ele erau religiile celor trei natiuni etnice, ale ungarilor, secuilor si sasilor.

Drepturile publice sau politice sunt conditionate acum si de religiile primite. Sistemul politic se completeaza, se definitiveaza, se aseaza de acum pe trei natiuni si patru religii recepte.

Sistemul politic al principatului.

In Transilvania distinctiile, diferentierile sociale sunt mereu dublate cu distinctii, diferentierile dintre popoare. Procesul de evolutie sociala aci se intreteste si cu un proces de evolutie nationala. Aci asuprirea sau lupta sociala, se impleteste mereu si cu o asuprire sau o lupta nationala. Prin natura subiectului trebuie sa urmarim aci acest al doilea proces.

De la inceput se fac mereu distinctii intre cele trei popoare care au dat numele celor trei natiuni politice ale Transilvaniei. Dar distinctiile cele mai mari se fac intre romani si ele.

Elementele care-i disting pe romani sunt nenumarate. Ei apar in documente de la inceput cu institutii proprii, cu voievozi sau cnejii lor, cu organizatii, cu autonomii proprii, cun un drept romanesc, care se prelungesc si sub stapanire feudala. Sunt raspanditi pe intreg teritoriul tarii, dar apar si cu teritorii distincte, cu districte, cu tari proprii.

Se disting adesea si economic, in resursele vitale, in ocupatii, in felul de viata. Mare parte din ei trebuie sa fructifice dealul, muntele, sa imbine in proportii distincte agricultura cu cresterea vitelor, cu pastoritul, cu pastoritul specific al oii. Redusi adesea la locuri mai dezavantajate economic, sunt expusi la diferentieri vadite de vecinii lor. Trebuind sa traiasca in genere in afara zidurilor oraselor si a organizatiilor

lor mestesugaresti, trebuie sa practice mai mult meserii satesti. Sunt prezenti cu deosebire in industriile dinafara, in minerit, fierarit, aramarit.

Social, sunt scazuti in nobilimea proprie. Nobilimea lor, nobilimea stapana feudala cu deosebire, asimilandu-se treptat, se confunda in nobilimea maghiara. Romaneasca in masa ei ramane doar boierimea Fagarasului si nobilimea de rand sau nobilimea mica. Tot cu asemenea nobilime se face si improspatarea nobilimii romanesti. Marea masa a romanilor cade in iobagie, in asa masura incat roman, cu timpul, in limbajul comun devine aproape sinonim cu iobag. Este iobagita sau in curs de iobagire si o buna parte a romanilor liberi de pe Pamantul Craiesc. Aici distinctia e si mai clara: sasii (*oficialitatea lor*) iobagesc pe romani. Si inca o distinctie : aici, spre deosebire de restul tarii, romanii sunt supusi la dijma bisericeasca, si nu fata de biserica lor, ci fata de preotimea saseasca.

Dar chiar in cadrele iobagiei comune, romanii se disting adesea si prin sarcini proprii iobagesti. Ei, nefiind catolici, principal nu sunt supusi la dijmele bisericesti, au adesea si daturi specifice, distinctve, legate de cresterea vitelor, de pastorit, ca quinquagesima, tretina si altele. Voievozii, cnejii au si ei adesea sarcini distincte, daturile lor. Preotii romani, spre deosebire de ai confesiunilor constitutionale, sunt in cea mai mare parte categorie dependenta, au si scutiri, dar si sarcini, daturi specifice.

Documentele fac si ele adesea distinctii. Hotarari, inasprite de pedepse se adreseaza uneori direct romanilor, incriminati mai mult decat altii.

Dar mai presus de toate, romanii se deosebesc etnic, ca origine, limba, obiceiuri, credinte, imbracaminte etc. Ei fac parte din familia popoarelor romanice, se disting categoric de popoarele conlocuitoare. Sunt legati de totalitatea poporului roman dinspre rasarit, spre deosebire de unguri, de pilda, care prelungesc masa poporului lor din apus.

La distinctia etnica se adauga distinctia lor religioasa. Ei sunt credinciosii religiei ortodoxe, care-i desparte categoric de catolicismul adoptat de celelalte popoare ale tarii. Cad in cealalta mare zona religioasa, nu numai distincta ci si adversa, care-i leaga de masa mare a poporului roman, de aceeasi credinta, si de lumea ortodoxa. Ierarhic chiar, ei sunt supusimitropoliei Tarii Romanesti, si prin ea Patriarhiei din Constantinopol, spre deosebire de catolici care graviteaza spre scaunul papal. S-a creat aici nu numai o deosebire intre confesiuni, ci si o opozitie intre "crestini" si "schismatici". Separatia se mentine in asa masura, ca in raport cu catolicismul celorlalte popoare, ortodoxia ramane religia distinctiva a romanilor, "legea romaneasca". Rezistand si Reformei, ea ramane legea romaneasca si in raport cu confesiunile nou-nascute de pe urma ei.

Drept urmare a acestor distinctii si orientari, romanii se disting si cultural, sunt legati de cultura comuna romaneasca, legata la randul sau de cultura bizantino-slava, spre deosebire de a celorlalte popoare de aici, legata de cultura apuseana.

Notiunea de natiune romana.

In textele documentare si cronicaresti mai vechi si romanii apar mai obisnuit sub numele de romani (valachi).Iar cand sunt calificati, sunt nu-miti *populus*, *gens*, ca si alte popoare. Sunt pusi in randul lor obisnuit fara vreo subordonare calitativa. De pilda, in 1291 Andrei al II-lea tine la Alba Iulia adunarea cu "toti nobilii, sasii, secuii romanii din partile Transilvaniei" (*universis nobilibus, Saxonibus et Olachis*

in patribus Transilvanis). Un act de danie al regelui Sigismund pentru banul Severinului din 1387 despre romanii rasculati se exprima : *gentem grandem Olachalem* .

Termenul de natiune li se aplica si lor, ca si natiunilor politice, numai in secolul al XVI-lea. Dar nu li se aplica deloc cu aceeași consecventa. Si nu li se aplica decat in sens etnic. Evident, pentru a nu pune si natiunea romana in vreun fel in randul natiunilor politice.

Reforma, care a tulburat adanc religia catolica si a dat nastere aci la inca trei religii, n-a lasat necercetati nici pe romani. Dupa ce religia lor ortodoxa a fost atata timp incercata de catolicism, un nou val de prozelitism vine sa-i puna la incercare rezistenta. Mai ales principii pun mult zel in castigarea romanilor pentru calvinism, spre a largi baza puterii centrale si a usura lupta in exterior. In acest scop ei cauta sa dea bisericii romanesti din Transilvania o ierarhie proprie, rupta de a tarilor romanesti, sa supuna aparatul bisericesc romanesc episcopilor calvini, sa castige prin avantaje si promisiuni preotimea si apoi prin ea, masele populare.

Reforma n-a putut face cuceriri nici adanci, nici durabile. Cuceririle ei religioase, in afara de introducerea limbii romane in biserica, au ramas neesentiale, superficiale, nestatornice, s-au rezumat mai mult la varfurile ierarhice si la inovatii formale. Calvinismul, cu toate eforturile princiare, n-a putut castiga poporul roman din Transilvania, nu l-a putut rupe de masa mare a ortodoxiei, a reusit doar sa desprinda inca un lot din nobilimea romaneasca. Reforma a reusit mai curand sa accentueze caracterul national al ortodoxiei. Preotimea insasi, amagita de posibilitatile de ridicare pe care le intrevedea, dezamagita, va spori si ea rezistenta. In raporturile dintre ortodoxie si religiile oficiale se accentueaza repulsia reciproca. Dar se accentueaza si atitudinile de dispret pentru romani, ca neam, pentru starea lor de supusi, pentru "inferioritatile" lor, pentru moravurile lor. Incep chiar insinuari la adresa originii lor daco-romane, care altfel este unanim afirmata, la originile inalte ale unui popor care acum traieste pe treapta servitutii.

In secolul al XIV-lea, stabilindu-se sistemul politic al Transilvaniei intemeiat pe trei natiuni si patru religii recepte, se contura mai bine si "natiunea romana" lasata pe dinafara lui, se preciza fara echivoc totalitatea ei, se adancea separatia.